

ELMİ MƏLUMATLARIN ƏLDƏ EDİLMƏSİNDƏ KİTABXANALARIN GÜCÜ: CƏMİYYƏTİN İNFORMASIYA SAVADLILIĞINA TƏSİRLƏRİ

Aydan Fuad qızı Nadirsoy

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Quba filialı,
Kitabxana və elektron resurslar şöbəsi
kitabxanaçı
aydanadirsoy@gmail.com*

Açar sözlər: *elmi məlumatlar, informasiya savadlılığı, müasir kitabxanalar, rəqəmsallaşma, informasiya texnologiyaları*

Ключевые слова: *научная информация, информационная грамотность, современные библиотеки, цифровизация, информационные технологии*

Keywords: *scientific information, information literacy, modern libraries, digitalization, information technologies*

Xülasə: Kitabxanalar müasir dövrdə elmi biliklərin əldə olunmasında və yayılmasında strateji mərkəz kimi çıxış edir. Ənənəvi kitabxanalar biliklərin toplanması və saxlanması funksiyasını daşdığı halda, rəqəmsal kitabxanalar bu imkanları internet üzərindən daha geniş auditoriyaya təqdim edir. Onlar elmi resurslara çıxışı asanlaşdırmaqla yanaşı, informasiya savadlılığının artırılmasına və cəmiyyətin məlumatlı, kritik düşüncəli fərdlər kimi formalaşmasına töhfə verir. Rəqəmsallaşma kitabxanaların xidmətlərini daha çevik və müasir texnologiyalarla zənginləşdirərək, biliklərin sistemli idarəsini və paylaşımını təmin edir. Kitabxanalar həmçinin sosial inkişafın, mədəni irsin qorunmasının və təhsilin demokratikləşməsinin əsas dayaq nöqtələrindən biridir. Müxtəlif tədbirlər və layihələrlə ictimaiyyətə akademik biliklər çatdıran bu mərkəzlər, gənclərin inkişafında və bilik cəmiyyətinin qurulmasında əvəzolunmaz rol oynayır.

Резюме: Библиотеки выступают в качестве стратегических центров приобретения и распространения научных знаний в современную эпоху. В то время как традиционные библиотеки выполняют функцию сбора и хранения знаний, цифровые библиотеки предлагают эти возможности более широкой аудитории через Интернет. Помимо облегчения доступа к научным ресурсам, они способствуют повышению информационной грамотности и формированию общества как информированных, критически мыслящих личностей. Оцифровка обогащает библиотечные услуги более гибкими и современными технологиями, обеспечивая систематическое управление и обмен знаниями. Библиотеки также являются одним из основных центров социального развития, сохранения культурного наследия и демократизации образования. Эти центры, которые предоставляют академические и культурные знания общественности посредством различных мероприятий и проектов, играют незаменимую роль в развитии молодежи и создании общества знаний.

Summary: Libraries act as strategic centers for the acquisition and dissemination of scientific knowledge in modern times. While traditional libraries have the function of collecting and storing knowledge, digital libraries offer these opportunities to a wider audience via the Internet. In addition to facilitating access to scientific resources, they contribute to increasing information literacy and shaping society as informed, critical-thinking individuals. Digitization enriches library services with more flexible and modern technologies, ensuring systematic management and sharing of knowledge. Libraries are also one of the main pillars of social development, the preservation of cultural heritage and the democratization of education. These centers, which deliver academic and cultural knowledge to the public through various events and projects, play an indispensable role in the development of youth and the establishment of a knowledge society.

Giriş: Elmi məlumatların əldə edilməsi müasir dövrün vacib məqamlarından biridir və kitabxanalar, bu prosesin mərkəzi bir elementi kimi, informasiya mühiti nəzdində mühüm rol oynayır. İnformasiya dünyası son illərdə sürətlə dəyişərkən, elmi biliklərə çıxışın asanlaşdırılması məqsədilə kitabxanaların funksiyaları da genişlənmişdir. Bu fəaliyyətlər, yalnız müvafiq məlumatların toplanması ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda onların sistemli təşkilini, mühafizəsini və istifadəçilərə təqdim edilməsini də əhatə edir. Kitabxanalar, mütəxəssis və müasir texnologiyalar vasitəsilə ziyarətçilərə elmi məlumat portallarına, akademik jurnallara, kitab və digər resurslara giriş imkanı yaradır, bu da elmi tədqiqatların keyfiyyətini artırır. Kitabxanalar stratifikasiya edilmiş məlumatların analizi və istifadəsi, elmi biliklərin yayılması yolu ilə bu prosesdə iştirak edərək ictimaiyyətə açıq çıxış imkanı təmin edir. Bu cür mübadilə, həm mütəxəssislər, həm də tələbələr arasında bilik və məlumatın paylaşımını sürətləndirir, eyni zamanda elmi tədqiqatların təsirini artırır. Kitabxana resursları, açıq məlumat siyasətləri və şəffaflıq, yalnız elmi icmanın içərisində deyil, cəmiyyətin digər sahələrində də təsirli olar. Bu kontekstdə, kitabxanaların modernizasiya olunmuş rolu, elmi məlumatları əldə etmənin və tədrisin effektivliyini artıran strateji bir mərkəz kimi idi. İnnovativ yanaşmalarla, kitabxanalar, istifadəçilərin tədqiqat ehtiyaclarını qarşılamaq məqsədilə uyğun vasitələr və resurslar təqdim edərək, biliklərin yaradılması, paylaşılması və istifadəsinin təkmilləşdirilməsində əsas aktorlar olmağa davam edirlər [3]. Məlumatın əldə edilməsi üçün bu mərkəzlərin gücü, gələcəkdə elm və cəmiyyət arasında daha da sıx bir əlaqə inkişaf etdirəcəkdir.

Rəqəmsal kitabxanalar, müasir bilik və informasiya əldə etmə mərhələlərinin ayrılmaz bir parçası halına gəlmişdir. Bu kitabxanalar, ənənəvi kitabxanaların fiziki məhdudiyyətlərini aşaraq, istifadəçilərə geniş və müxtəlif resurslara internet üzərindən sürətli və asan erişim imkanı təqdim edir. Rəqəmsal kitabxanaların təşkili, elektron dövrün tələblərinə uyğun olaraq, məlumatın toplanması, təsnifatı və saxlanması üçün müasir texnologiyalardan istifadə etməyə yönəldilmişdir. Belə ki, bu kitabxanalar, e-kitablardan və akademik məqalələrdən tutmuş, audiovizual materialların və interaktiv məlumatların toplanmasına qədər geniş bir spektrdə təqdimat formalarına malikdir. Rəqəmsal kitabxanaların strukturu, onların proqram təminatından tutmuş, verilənlər bazasının təşkilinə qədər bir çox elementdən ibarətdir. Xüsusilə, verilənlər bazalarının axtarış funksiyaları və interfeysi, istifadəçilərin axtarıqları məlumatlara sürətli icazəni asanlaşdırır. Bununla yanaşı, rəqəmsal kitabxanaların müasir alətləri, istifadəçilərə fərdi tələblərə uyğunlaşdırılmış istifadəçi təcrübəsi təqdim etməklə yanaşı, həm də sosial şəbəkələrlə inteqrasiya imkanı tanıyır. Bu cür inteqrasiya, bilik mübadiləsinin artırılmasına notlar, müzakirələr və icmaların yaradılmasına kömək edir. Bunların yanında, rəqəmsal kitabxanaların bilik əldə edilən mərkəzlər olaraq rolu, onların məlumatlarının qorunması və uzunmüddətli saxlanması ilə birbaşa bağlıdır. Müxtəlif formatlarda xidmət edən bu kitabxanalar, müntəzəm olaraq məlumatları yeniləməklə yanaşı, müntəzəm arxivlər yaradır, beləliklə, gələcək nəslin araşdırmalarını dəstəkləyir. Bunun nəticəsində, rəqəmsal kitabxanalar, yalnız mənbələr təqdim etməklə kifayətlənmir; onlar, eyni zamanda, müasir cəmiyyətin bilik mərkəzləri kimi fəaliyyət göstərərək, onlayn və oflayn resursların sintezini təklif edir.

Müasir cəmiyyətdə fərdlərin yalnız informasiyaya yetişmək bacarıqlarını deyil, həm də bu məlumatları kritik şəkildə analiz edib işlətmə qabiliyyətlərini artırır. Bu faktor, informasiya texnologiyalarının inkişaf etdiyi və bir çox informasiyanın asanlıqla əldə edildiyi dövrdə xüsusilə əhəmiyyətli bir müstəvidir. İnsanların geniş miqyasda məlumat mənbələrinə giriş imkanı əldə etməsi, eyni zamanda onlara doğru və yanlış olanı ayırd etməyə dair yeni çətinliklər təqdim edir. Beləliklə, informasiya savadlılığının artırılması, yalnız fərdi inkişaf üçün deyil, həm də cəmiyyətin hərtərəfli inkişafı üçün zəruridir [3]. İnformasiya savadlılığı, qərar qəbul etməyə, kritik düşüncə bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə, həmçinin insanları məlumat içində doğru istiqamətlənməyə imkan verir. Məlumatın əhəmiyyətini başa düşmək, insanların bunu düzgün şəkildə qiymətləndirməsinə və istifadə etməsinə yardım edir, eyni zamanda informasiyanın etibarlılığını və keyfiyyətini analiz etmək imkanı yaradır.

Müasir iş yerlərində, məktəblərdə və gündəlik həyatımızda, informasiya savadlılığı, insanları cari trendlərdən, bazar tələblərindən, elmi araşdırmalardan xəbərdar edir. Bununla da fərdlərin dünyagörüşü genişlənir, daha çox məlumatlı və hazırlıqlı olurlar. Eyni zamanda, informasiya savadlılığının mövcudluğu iqtisadi inkişafın təşviqinə, sosial ədalətin təmin olunmasına və demokratik proseslərin dərinləşməsinə müsbət təsir göstərir. Bu, cəmiyyətimiz üçün daha geniş sosial məsuliyyətlər deməkdir. İnformasiya savadlılığı artdıqca, cəmiyyətlər çağırışlara daha hazırlıqlı, innovativ və inklüziv yanaşma ilə cavab verə bilər. Bütün bu səbəblərə görə həm informasiya əldə etmək, həm də bu məlumatlardan səmərəli istifadə etmək üçün resurslar və dəstək verməklə insanları informasiya savadlılığına doğru istiqamətləndirməkdə kitabxanaların və digər informasiya institutlarının rolu son dərəcə vacibdir.

Kitabxanalar, müasir cəmiyyətin İT və informasiya dövründə əhəmiyyətli bir rol oynayır. Onlar yalnız resurs mərkəzləri deyil, həm də biliklərin elm, təhsil və tədqiqat istiqamətində vacib bir zəmin yaradan institutlardır. Kitabxanaların müxtəlifliliyi, tədqiqatçılara, tələbələrə və müstəqil araşdırma aparan şəxslərə geniş bilik bazasına sərbəst giriş imkanı tanıyır. İnformasiya dövründə biliklərin mübadiləsi və mühafizəsi kitabxanaların sosial funksiyalarını daha da artırır. Kitabxanaların təşkil etdiyi seminarlar, vebinarlar və digər tədbirlər vasitəsilə cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinə akademik biliklərin çatdırılması təmin edilir, bu da əhalinin mədəni səviyyəsinin yüksəlməsinə xidmət edir. Eyni zamanda, kitabxanalar cəmiyyətin inkişafında mühüm rola malikdir. Onlar, gənc nəslin günümüzün tələblərinə uyğunlaşmasına, səmərəli öyrənmə vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi və müstəqil düşüncə qabiliyyətinin formalaşmasında aktiv iştirak edirlər. Cəmiyyətin sosial və iqtisadi inkişafında kitabxanalar, eyni zamanda, qanunvericilik, mədəniyyət və tarixi irs haqqında məlumatların yayılması vasitəsilə əhəmiyyətli bir platforma yaradır. Kitabxanaların təşkil etdiyi ictimai layihələr, diskussiyalar və yeni texnologiyaların təqdimatı, vətəndaşların daha da məlumatlı olmasına, öz fikir və düşüncələrini sərbəst ifadə etmələrinə şərait yaradır. Bu müasir bilik mühitində kitabxanaların rolu yalnız fiziki resurslara çıxışla məhdudlaşmır, onlar eyni zamanda məlumatların toplanması, sistemləşdirilməsi və emal edilməsi proseslərini də özündə cəmləşdirir. Rəqəmsallaşmanın yüksəltdiyi bir dövrdə, kitabxanalar virtual resursları ilə üzv olduğu cəmiyyətə daha çevik xidmətlər təqdim etmə məsuliyyətini daşıyır. Kitabxanalar, müasir dünyanın dinamikası ilə uyğunlaşaraq, məlumatların əldə edilməsində təkcə bir vasitə deyil, eyni zamanda sosial-iqtisadi işlərin həyata keçirilməsində mühim rolunu üstlənir. Bu, kitabxanaların qarşıdakı dövrdəki əhəmiyyətinin daha da artacağına işarə edir [1, s.1015].

Ədəbiyyat

1. Rivano Eckerdal, J. (2017). Libraries, democracy, information literacy, and citizenship: an agonistic reading of central library and information studies' concepts. *Journal of Documentation*, 73(5), 1010-1033.
2. Rubin, R.E., & Rubin, R.G. (2020). *Foundations of library and information science*. American Library Association.
3. Shafack, R. (2020). *Information literacy education and the role of libraries*. Notion Press.